

SAT-2B.412-2-EM1-06

PARTICIPATION OF THE EU IN INTERNATIONAL TRADE IN AGRICULTURAL PRODUCTS

Prof. Tanya Gorcheva, DSc (Econ.)

Department of International Economic Relations

Faculty of Management and Marketing

D.A. Tsenov Academy of Economics

Tel.: +35963166394

E-mail: t.gorcheva@uni-svishtov.bg

Abstract: *The EU covers its food needs from its own agricultural production, but applying the principles of the CAP, it becomes a net exporter of agricultural goods. In recent years, trade in agricultural goods has been characterized by great dynamism, which is why changes in the international market environment require corresponding policies to regulate trade relations, both within the integration community and outside it. The EU implements a policy for the development of agricultural production, as well as for food production, which supports the building of potential, allowing the successful implementation of the strategy for the transition to the production of natural and healthy foods based on the principles of sustainability. This is evidenced by the large percentage of goods with a high degree of processing and added value in exports, as well as the high degree of diversification of manufactured and exported food products, and this is undoubtedly an indicator of the quality and competitiveness of European producers.*

Keywords: *Agricultural Production; EU CAP; Policy for Regulating Trade in Agricultural Products; Competitiveness of European Agricultural Producers*

JEL codes: F2, F12, F15

ВЪВЕДЕНИЕ

Селскостопанското производство, сравнено с индустриалното и с производството на услуги, се характеризира с редица особености, което дава основание, то да се разглежда като сфера, която изисква политика, решаваща стратегически проблеми за изхранване на населението и защитаваща паритетно интересите на производители и потребители. В този контекст общата селскостопанска политика - ОСП (Common Agricultural Policy, CAP) - на страните от европейската интеграционна общност е подчинена, както на редица икономически, така и на множество социални функции. Високата производителност и широкото прилагане на индустриални форми на производството, непрекъснато усъвършенствани от навлизането на модерни и иновационни технологии, отрежда място на ЕС не само на един от големите производители в света, но и на един от най-големите износители на селскостопански продукти. Европейската интеграционна общност покрива продоволствените си потребности от собствено селскостопанско производство, но прилагайки принципите на ОСП тя се превръща в нетен износител на селскостопански стоки. През последните години търговията със селскостопански стоки се характеризира с голяма динамичност. По тази причина промените в международната пазарна среда изискват съответстващи политики за регулиране на отношенията на стокообмен, както в рамките на интеграционната общност, така и извън нея. Не бива да се забравя, че изграждането на единна политика в областта на селското стопанство цели регулирането на процесите на производство и реализация не само в рамките на европейската интеграционна общност, но и пропорциите на международния стокообмен (Горчева, Т. 2016). Във връзка с това дефинираме значението на производството и търговията със селскостопански продукти в ЕС за предмет на изследването, а като обект - перспективата за развитието на външнотърговския стокообмен на ЕС с посочените продукти с оглед запазване на конкурентоспособността при условията на свободна търговия. От позициите на ОСП проблемът за либерализиране и регулиране на търговията със селскостопански продукти получава и още един аспект, а именно **изграждане на система от протекционистични**

мерки, която да предпазва, но и да стимулира местните селскостопански производители. Този аспект получава изключителна важност, тъй като производителите в ЕС не могат да се възползват от сравнителните предимства, обусловени от „ефекта от мащаба“, но могат да запазят конкурентоспособността на произвежданите продукти по отношение на релацията “качество-цена” чрез прилагане на политика и мерки, съобразени с природосъобразно земеползване и интензификация и това дефинираме като основна хипотеза в настоящата разработка. Целта на анализа се свързва с това, да се разкрие, как **страните от ЕС могат да запазят конкурентоспособността** на световния пазар, предлагайки селскостопански продукти, **отгледани и преработени по природосъобразен начин** - продукти, които да предоставят питателна и здравословна храна.

1. Обща характеристика на европейския стокообмен със селскостопански стоки извън ЕС

Ориентирането към природосъобразни и здравословни храни в ЕС е свързано с адекватни инвестиции (в технологии, оборудване и специализирани кадри и обучена работна ръка), което би оскъпило крайния продукт, но пък би направило страните-членки неоспорван световен износител в количеството и качеството на този род продоволствени стоки в условията на свободна търговия (**Common European vision for 2040**). Както показват анализите по данни на Дирекцията за развитие на селското стопанство и регионите в ЕК, сред най-големите износители на продоволствени стоки в света за периода 2018-2020г. (Таблица 1.) попадат ЕС, САЩ, Бразилия, Китай и Канада, като за периода се наблюдава възходяща тенденция в износа на първите трима износители (Вулов, Г., 2021). Сред най-големите вносители на продоволствени стоки се открояват Китай, САЩ и ЕС, следвани от Великобритания и Япония. Наред с това следва да се отбележи, че стокообменът на ЕС с останалите икономики в света в областта на търговията със селскостопански продукти и суровини показва възходяща тенденция за целия период 2002-2020г. (Фигура 6.), като се отбелязва и непрекъснат растеж на търговското салдо, а това е признак за високата степен на конкурентоспособност на европейския износ (Eurostat. 2022).

Фигура 1.

Източник: <https://business.dir.bg/gallery/es-e-lider-po-iznos-na-hrani-v-sveta-i-treti-vnositel>

Фигура 2.

Източник: <https://business.dir.bg/gallery/es-e-lider-po-iznos-na-hrani-v-sveta-i-treti-vnositel>

Анализирайки данните за външнотърговския стокообмен на ЕС с останалата част на света се откроява и още една тенденция, а именно, че търговията със селскостопански продукти и суровини в стойностно изражение показва непрекъсната тенденция към увеличаване (Фигура 3.). По данни на Евростат (Eurostat. 2022) делът на селскостопанските продукти и суровини в общия обем на външнотърговския стокообмен на ЕС е скромен и не надхвърля 10%, но пък нараства, което показва потенциала, който ще позволи успешното прилагане на стратегията за производство на природосъобразни и здравословни храни.

Фигура 3.

Източник:

<https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20220325-1>

Фигура 4.

Изготвено по:

https://agriculture.ec.europa.eu/system/files/2023-06/monitoring-agri-food-trade_mar2023_en.pdf

Както сочат данните на Дирекцията за развитие на селското стопанство и регионите в ЕК стокообменът на ЕС-27 с продоволствени стоки със страни извън интеграционната общност за 2022г. възлиза общо на 401,5 млрд. евро, от които износът възлиза на 229,8 млрд. евро, а вносът достига 171,8 млрд. евро. За сравнение през 2020г. аналогичният стокообмен на ЕС-27 с продоволствени стоки със страни извън интеграционната общност възлиза на 306 млрд. евро, от които 184 млрд. евро износ и 122 млрд. евро внос.

Това значително увеличение на стойността на стокообмена е постигнато в резултат на безпрецедентно покачване на световните цени за голям брой стоки по причини от политически характер извън ЕС (Фигура 5.). По-бързият темп на нарастване на стойността на вноса се дължи най-вече на увеличението на цените на първичните селскостопански стоки на световния пазар. Така например при две от вносните категории продукти с най-голяма значимост за ЕС - кафето и соевия шрот – се наблюдава най-голямо увеличение на цените. От страна на износа, полуфабрикатите от зърнените храни и виното са двата основни експортни продукта от ЕС (съответно 19,8 млрд. евро и 17,7 млрд. евро). Най-рязко увеличение на стойностите на износа е регистрирано при пшеницата (+63% на годишна база, достигайки 11,6 милиарда евро). (Monitoring EU. 2022)

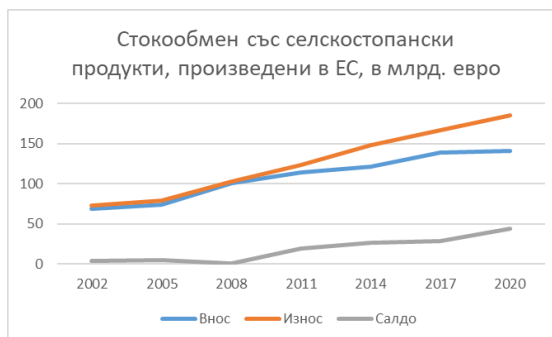
Износът на продоволствени стоки от ЕС се характеризира с голямо разнообразие и обхваща широка гама продукти – сурови и в преработено състояние (Фигура 4.).

Фигура 5.

Изготвено по:

https://agriculture.ec.europa.eu/system/files/2023-06/monitoring-agri-food-trade_mar2023_en.pdf

Фигура 6.

Източник:

<https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20220325-1>

В структурно отношение с най-голям дял в износната листа на ЕС за периода 2021-2022г. се отличават следните продоволствени стоки: зърнени храни и производни от тях (около

10%); млечни продукти 9%; вино и производни – 8%; зърно – 7%; хранителни заготовки и производни – 6%; заготовки и полуфабрикати от плодове, ядки и зеленчуци – 5%; бира, сайдер и др. напитки – 5%; шоколадови продукти и сладкарски изделия – 4%; сурови зеленчуци – 4%; фуражи и храни за изхранване на домашни животни – 4% и др. (Monitoring EU. 2022). От данните се вижда, че основните експортни артикули се отличават с определена степен на преработка, което предполага и по-висока добавена стойност в сравнение с непреработените артикули. С най-голямо нарастване в цената за посочения период се характеризират следните експортни позиции: зърнени храни и производни от тях, с нарастване от 24%; заготовки и полуфабрикати от плодове, ядки и зеленчуци – 31%; млечни продукти – 15%, шоколадови продукти и сладкарски изделия – 21%; сурови зеленчуци – 20%. През 2022 г. ЕС увеличи износа на пшеница към развиващи се икономики. Най-важните дестинации са Алжир (4,9 млн. тона), Мароко (4,1 млн. тона, Египет (2,9 милиона тона) и Нигерия (2,5 милиона тона). Износът от ЕС на зърнени храни и производни от тях (преди всичко брашна, макаронени и др. изделия) се е увеличил с 22% на годишна база, основно предназначение на полуфабрикатите, произвеждани от зърно, е за приготвяне на бебешки храни (+30%) и тестени изделия (+34%). Най-значителни количества от износа на производните от зърнени храни са предназначени за Обединеното кралство (+6%).

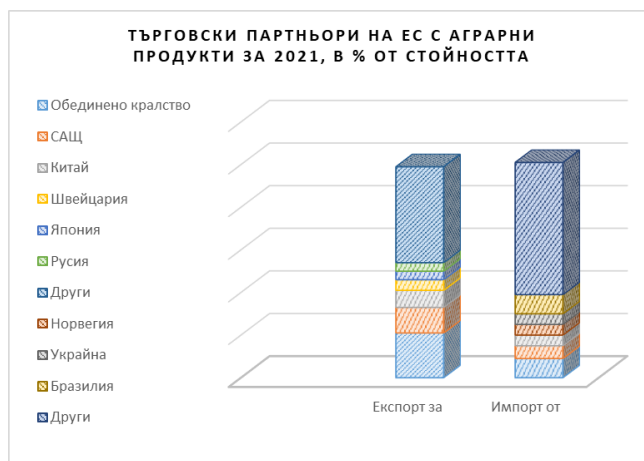
Въпреки че в износната структура на ЕС преобладават продукти на растениевъдството, не бива да се забравя, че ЕС е нетен износител на животински продукти години наред. През 2022 г. страните от ЕС са изнесли стоки на стойност 45 милиарда евро от животински произход, което представлява увеличение от 10% на годишна база година. Водещо значение се пада на млечните продукти, чийто износ за същата година възлиза на 20,4 милиарда евро (предимно сирене и извара, и суроватка). Сред местните продукти най-съществено значение имат тези от свинско месо. Въпреки спада в стойностно изражение износът му запазва водещите си позиции сред месните храни. През 2022 г. ЕС е изнесъл продукти от свинско месо на стойност 13,8 милиарда евро, 5% намаление на годишна база за 2021г. и 9% намаление спрямо 2020 г. Положително е салдото от търговията с птичи месо и яйца. Износът им възлиза на 5,9 евро милиарда, докато вноса достига 2,3 милиарда евро. В стойностно изражение износът на птичи месо и яйца регистрира повишение през 2022г., докато в количествено изражение той показва спад. С голямо нарастване на цените се характеризира износът на говеждо и телешко месо от ЕС и достига 4,3 милиарда евро (+11% на годишна база). Изнесените данни за износа на стоки, продукт на животновъдството, отново потвърждава обработения им характер. Основни и традиционни вносители са Обединеното кралство, Израел и Швейцария. (Monitoring EU. 2022.) Във вносната листа на ЕС за периода 2020/2021г. с най-голям дял се отличават следните позиции: маслодайни семена и плодове, маслодайни култури – съответно с 15% дял; плодове, прясна консумация, вкл. citrusови с дял от 13%; кафе, чай и подправки – 13%; зърнени култури – 7%; непродоволствени стоки с техническо предназначение – 7%; растителни масла – 6%; зеленчуци – 3%. (Monitoring EU. 2022) Данните за вноса в ЕС показват, че в листата на вносните стоки преобладават първичните селскостопански суровини и пресни продукти.

Направеният преглед на европейския стокообмен със селскостопански стоки извън ЕС ни навежда на извода, че прилаганата политика за развитие на селскостопанското производство (ОСП) в ЕС, както и за производството на храни, не просто го стимулират, но и му осигуряват възможност за успешен експорт с ценова конкурентоспособност. За това говори големият процент на стоки с висока степен на преработеност и добавена стойност в износа, както и високата степен на диверсификация на произвежданите и изнасяни продоволствени стоки.

2. Структура на търговските партньори по вноса и износа на селскостопански стоки за и от ЕС

Структурата на вноса и износа на селскостопански стоки и суровини за и от ЕС е силно диверсифицирана по отношение на страните-вносителки. Тази особеност е силно изразена

при вноса, като неговия дял от отделните страни-партньори за 2021г. не надвишава 9% (Eurostat. 2022). Основни партньори по износа на продоволствените стоки (Фигура 4.), произведени от ЕС са: Обединеното кралство с дял от 21%; САЩ – с 13%; Китай – 7%; Швейцария – 5%; Руската федерация -3%; Япония – 4%; Норвегия – 3%; Турция – 2%; Саудитска Арабия 2% и Корея – 2%. Най-голям растеж по износа на годишна база за 2022г. отбелязват: Обединеното кралство – с 21%; САЩ – с 13% и Китай – със 7%. По отношение на вноса партньори с водещо значение за ЕС са: Бразилия с дял от 9%; Обединеното кралство с дял също от 9%; САЩ – 6%; Норвегия, Китай и Украйна с по 5% от вноса. Извън традиционните търговски отношения следва да се отбележи, че през 2022 г. вносът на ЕС от Украйна се е увеличил с 88% в сравнение с 2021 г. Тенденцията се запазва и през 2023г.

Фигура 7.

Източник: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20220325-1>

Кумулативният внос между януари и март е значително по-висок в сравнение със същия период на 2022 г. (+61%, +1,5 милиарда евро). Причината за това се крие в политиката на ЕС за подкрепа на Украйна по време на войната с Русия, чрез която страните от ЕС улесняват притока на средства към икономиката на Украйна. Прирастът до голяма степен се дължи на увеличения внос на зърнени култури (+925 милиона евро), маслодайни семена и протеинови култури (+550 милиона евро), захар (+105 милиона евро) и птиче месо и яйца (+97 милиона). Тенденция на увеличаване на вноса се отбелязва и при някои други традиционни вносители. Така например увеличение при кумулативният внос за първото тримесечие на 2023 г. се отбелязва в търговията с Обединеното кралство (+374 милиона евро, +11%), Бразилия (+321 милиона евро, +9%), САЩ (+308 милиона евро, +10%) и Канада (+299 милиона евро, +53%). Бразилия е основен доставчик на ЕС по отношение на следните продоволствени стоки: кафе, соя, замразено пилешко месо, концентрат от цитрусови и тропически плодове (Monitoring EU. 2022).

През настоящия програмен период съгласно реформираната ОСП след 2023г. се цели не просто подпомагане и стимулиране на селскостопанското производство, но и приоритетно развитие на селските райони. Идеята на политиката е подобряване на системата за природоползване, опазване на естествените ресурси, които допринасят за по-добро качество на произвежданите селскостопански продукти, което от своя страна съдейства за тяхната конкурентоспособност. Тази взаимовръзка се отразява на политиката за запазване на експортните позиции на ЕС в света (The EU rural vision. 2022). По този начин Европейската комисия се стреми да подобри управлението за развитие на селските райони съобразно бъдещи предизвикателства, като изменението на климата и смяната на поколенията, като същевременно продължи да оказва подкрепа на европейските земеделски стопани за постигане на устойчиво и конкурентоспособно селскостопанско производство.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В обобщение на направения анализ на данните относно състоянието и тенденциите на обема, стойността, продуктовата структура и направленията на вноса и износа на селскостопански стоки и суровини, произведени в ЕС, се налагат следните изводи:

- Нивото на селскостопанското производство в страните-членки на ЕС е високо и съпоставимо със степента на интензификация на останалите водещи икономики в света. Не случайно ЕС е сред най-големите износители и вносители на продоволствени стоки в света през периода ХХІ век.
- Водещо значение в развитието на производството и търговията със селскостопански суровини и стоки имат два основни принципа – стимулиране на производителите и защита на потребителите чрез изграждане на система от протекционистични мерки, но заедно с това и либерализиране на търговията в световен мащаб, основана на повишаване конкурентоспособността на местните износители.
- Скромният дял на селскостопанските продукти и суровини в общия обем на външнотърговския стокообмен на ЕС не омаловажава значението на селскостопанското производство. Нещо повече в ЕС продължава да се прилага политика за развитие на селскостопанското производство (ОСП), както и за производството на храни, които подпомагат изграждането на потенциал, позволяващ успешното прилагане на стратегията за преход към производство на природосъобразни и здравословни храни основано на принципите на устойчивост. За това говори големият процент на стоки с висока степен на преработеност и добавена стойност в износа, както и високата степен на диверсификация на произвежданите и изнасяни продоволствени стоки, което се потвърждава от факта, че основни партньори, внасящи продоволствените стоки, произведени от ЕС, са високоразвитие икономики, а това безспорно е индикатор за качеството и конкурентоспособността на европейските производители.
- Всичко това ни навежда на мисълта, че страните от ЕС могат да постигнат конкурентоспособност на световния пазар, предлагайки селскостопански продукти, произведени и преработени по природосъобразен начин. Преходът към този вид производство би осъпило крайния продукт, но пък би направило страните-членки неоспорван световен износител в количеството и качеството на природосъобразни и здравословни продоволствени стоки в условията на свободна търговия.

REFERENCES

Горчева, Т. (2016) Реформирането на общата селскостопанска политика и ползите за България. Народно стопански архив. Свищов. бр.1.

Common European vision for 2040. A vision for rural areas towards 2040. https://rural-vision.europa.eu/rural-vision_en

Вулов, Г. (2021). ЕС е лидер по износа на храни в света, но и значим вносител. <https://business.dir.bg/gallery/es-e-lider-po-iznos-na-hrani-v-sveta-i-treti-vnositel>

Eurostat. 2022. EU trade in agricultural goods. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20220325-1>)

Monitoring EU agri-food trade developments in 2022. Publication: March 2023. Directorate-General for Agriculture and Rural Development. https://agriculture.ec.europa.eu/system/files/2023-06/monitoring-agri-food-trade_mar2023_en.pdf

The EU rural vision. https://rural-vision.europa.eu/rural-vision_en

Визия за селските райони — десет общи цели. 2022. https://rural-vision.europa.eu/rural-vision/shared-goals_bg